

YAPON DİLİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ ÜZRƏ BİZDƏKİ SƏYLƏR BARƏDƏ

“Respublika” qəzetinin 5 dekabr 2019-cu il tarixli sayının 10-cu səhifəsində “İngiltərə və Ərəbistan arasında dil körpüsü” sərlovhəli məqalədə professor Qabil Əhmədovun “İngiliscə dərhal danış” (1) və “Ərəbcə müəllimsiz” (2) adlı, hərəsi 300 səhifəlik iki danışq kitabçasından bəhs edilirdi. Onların əsas məziyyətlərindən biri bu iki xarici dildəki ifadələrin transkripsiyalarının bizim hərfələrlə verilməsi olduğu orada qeyd edilirdi. Həmin əlamətdar xüsusiyyətə bugünkü yazıda bəzələndəsağda söz açılan üç nəşrdə də Qabil Əhmədov ciddi surətdə riayət edir.

Onlardan birincisi olan “Yaponca gündəlik ifadələr” (4) 2000-ci ildə Dəmir yolu mətbəəsində, “Təzə başlayanlar üçün Yapon dili” (3) adlı 167 səhifəlik dərslik isə Slavyan Universitetinin nəşriyyatında 2013-cü ildə çap edilmişlər. Üçüncü çap məhsulu isə “Cib dilmancı” (5) adlanır. Bu sonuncuda altı dildə olan ifadələri, yəni Azərbaycanca, İngiliscə, Fransızca, Almanca, Rusca və Yaponca verilən cümlələrə isə Avropa dilində orijinala bərabər transkripsiya əlavə edilməsi ilə verildiyi halda, Rus variantında transkripsiya yoxdur, Japon dilində isə orijinal yazı göstərilir və yalnız transkripsiya tətbiq olunur. Bu yığcam ölçülü vəsait cibə sığan ölçülərdə olduğundan, müəllif onu xarici ölkələrə səfərlər edən şəxslərimiz üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Yuxarıda adı çəkilən dərslik haqqında bir qədər təfərrüatla bəhs etmək münasib olardı. Çünki indiyə kimi respublikamızda nə yaponca heç bir dərslik, nə də ayrı bir bu dili öyrənmə vasitəsi heç vaxt olmadığı şəraitdə ortaya çıxmışdı. İlk belə sөy 1992-ci ildə, yəni 30 il bundan əvvəl Rəbitə nazirliyinin dayağı ilə “Rəbitə dünyası” adlı həftəlik olaraq 16 min tirajla çıxmış bu qəzetin baş redaktoru Gülsüm Abbaslı son səhifənin ikinci yarısında yapon dili guşəsi açaraq, bu dil üzrə mükəmməl yazılar vermək üçün Qabil Əhmədovu redaksiyaya dəvət edir. Yapon dilinə aid materialları orada yerləşdirməyə ta ki müəllifin 1996-cı ildə İREX (International Research and Exchange), yəni beynəlxalq elmi mübadilə təşkilatının keçirdiyi müsabiqədə qalib təkə Amerika Birləşmiş Ştatlarına gedənə kimi fasiləsiz davam etmişdir. Həmin qəzetdə çıxmış ardıcıl materiallardan Qabil müəllim 2001-ci ildə Slavyan Universitetinin nəşriyyatında “Təzə başlayanlar üçün Yapon dili” adlı 168 səhifəlik bir kitab ərsəyə gətirir. Məhdud tirajla ortaya çıxmış bu dərsliyə həmin dövrdə respublikada Təhsil naziri olmuş professor Misir Mərdanov “Bu yeni təcrübəyə dəstək” sərlovhəli ön söz əlavə etmişdi. Misir müəllim hələ BDU-ya rəhbərlik etdiyi əvvəlki illərdən kitabın müəllifinin istedadına və əməksevərliyinə bələd idi.

“BDU-da əsrin rübündən daha uzun müddət ərzində ingilis dilindən dərs demiş Qabil Əhmədovun yaponcaya son illərdə göstərdiyi marağın hasilə yetməsi sayəsində varid olmuş bu dərslik həmin flaqman təhsil ocağında yapon dilinin tədrisinə son dövrdə başlanılır, Dosent O. Cəlilovun redaktəsi ilə çap edilmiş bu kitabın, yəqin ki, bu dilin respublikamızda mənimsənilməsində böyük rolu olacaq. Çünki bu gündoğar ölkənin nəhəng texoloji naailiyyətləri bizi qarşılıqlı əlaqələr yaratmağa sövq edir və bu uzaq elin öz dilində danışa biləcək ali təhsilli Azərbaycançaycanda hazırlamağa ruhlandırır.

Yaponiyada işgüzar səfərdə olmuş ictimai xadim kimi mən bu xalqda olan gözəl bir xüsusiyyəti – iş apardıqları hər bir ölkəyə yerli dili çox tez mənimsənilməsinə cəhdlərini sezə bilmişəm. Bizim gənclərin qabaqcıl qismi isə öz dillərindən savayı indi rus, türk və qismən də ingilis dillərində danışıqlarından digər xarici dilləri daha tez mənimsəə bilirlər. Bu kitabın üstünlüyü isə yaponcanı elə sərbəst öyrənənlərin işinə də bu dərsliyin dən çox rahat bir şəkildə yarınmasıdır.”

Kitab bu xoş fikirlə açılır.

16 bölmədən ibarət olan bu dərslikdəki hər belə hissə beş məqamdan ibarətdir. Onlardan hər birində bizim hərfələrlə 5 açar ifadə burada orijinal yapon yazısı ilə yanaşı verilir. Həmin ifadələrin qramatik izahatları ikinci məqamda “təcrübə üçün bir neçə misal” başlıqlı növbəti məqamda (fonetik, leksik və qramatik izahatlarda) yapon ifadələri Azəri əlifbasının köməyi ilə aydınlaşdırılır, bunun dalınca hər iki dildə yanbayan şəkildə danışq dialoqları gəlir. Bölmənin sonunda növbəti hissə üçün onlarla yeni sözlər və tərcümələri yerləşdirilir. Kitabın sonunda bir daha verilən bu leksik vahidlərin ümumi sayı 835-dir. Hiroqana və Katakana kimi əlifbalarda hər işarənin bir hecanı bildirməsi bu toplunu həqiqətən rövnaqləndirir. Bu nəşr BDU-da tezliklə bakalavr səviyyəsində yapon dili şöbəsinin açılması kimi fərəhli hadisəyə səbəb olur.

Azərbaycanda istifadəyə verilmiş daha bir çap vəsaiti “Yaponca gündəlik ifadələr” (4) adlanır. Qabil Əhmədov onu doktor Hidayçi Ono ilə birlikdə yuxarıda bərsində bəhs olunan dərslikdən yeddi il əvvəl – 1994-cü sənədə oxuculara çatdırılmışdır. Cibdə gəzdirmək üçün nəzərdə tutulmuş bu kitabçaya “Rəbitə dünyası” qəzetinin o vaxtkı başredaktorunun müqəddiməsi, Hidayçi Ononun “Azərbaycan nəşrinə giriş”i və Gabil müəllimin “Ön söz”ü” də buraya əlavə olunmuşdur. Kitabçada “Salamlama ifadələri”, “Baş çəkmə və xudahafisləşmə”, “Masa başında işlədilən kəlmələr”, “Yol sorğusu”, “Bazarlıq”, “Şadlıq və qəzəb ifadələri”, “Hava barədə cümlələr” və digərləri hər iki dildə yanaşı sütunlarda yerləşdirilmişlər. Sondakı yeddi bölmədə isə mühüm qramatik izahatlar yığcam halda nəzərə çatdırılmışdır. Burada orijinal yapon yazısı gözə dəymir. Kitabçada ona heç elə də ehtiyac duyulmur. “Sabahın xeyir” ifadəsi “Ohayoo qozatması” kimi işlədilir. “Xudahafis” isə “sayanoora”dır. “Sağ-salamaat. Uğur olsun” təbirləri Yaponiyada “dooka ogenki de. hakuke kudasay” təkidir. Lakin burada orijinal yapon yazısı əlavə olunması lazım bilinməmişdir.

Kirabçadakı doqquz şöbədən biri olan “Salamlama və xudahafisləşmə” bölməsinə nəzər salmaq burada yerinə düşərdi:

Sabahınız xeyir! – Ohayoo qozayması!
 Günortanız xeyir! – Konniçi ya!!
 Axşamınız xeyir! – Kon-ban ya!
 Gecəniz xeyrə qalsın! – Oyasumi nasan!
 Xudahafis – Sayoonara!
 Hələlik! – Sayoonara!

Uğur olsun! –Qoqiqaanyoo!

Yenidən görüşənədək! – Mata omeni kakarimaşoo!

Sabaha qədr! – Miooniçi omeni kakapimasu!

Xudahafis və yenidən görüşənə qədr! –Sayanoora odaysu ni!

Özünüzdən muğayat olun~ Doozoo karada o taysetsu!

Xüdahadis və yaxşı yol! – Sayanoora dooka dede idiekite kudasai!

Tezliklə görüşənə qədr! – Çıkayuçi ni omeni kakarimasu!

Xüdahadis və yaxşı yol! –Sayonora odayci ni!

Özünüzdən muğayat olun! – Doozookarada o taysetsu!

Uğur olsun və sağ-salamat qayıdasınız! – Dookaoqenki dede itiekite kudasai!

Allahdan sizə müvəffəqyyət diləyirəm! – Qoseykoo o oynorişite orimasu!

Xahiş e edirəm xanımınıza məniim təşəkkürümü yetirin! – Okusan nimo yoroşiku!

Zəhmət olmasaa, mənim ehtiramımı öz arvadınıza və evdəkilərin hər birinə çatdırın! – Okaasan ohacime nikisama niyoroşikku!

Hə, sizə ürəkdən can sağlığı arzu edirəm! –Deva kurequiremookarada o taysetsu!

Kitabçanın redaktoru Gülsüm Abbaslı onun təqdimatında bildirir:

“*Kitabçanın müəlliflərindən biri olan Qabil müəllim tanınmış elmi-faantast yazıçı – **Yad dünyadan qonaq** (1987); **Venera göyləri maviləşir** (1992) və nütərcim – **Professor Douelin başı** (1973); **Dünyalar ünsiyyətə girir** (1987); **Jozef Fuşe** (1990); **Ölmək asan deyil** (1992) ; **Musur sərdabəsinin sirri** (1991) olmaqla yanaşı, həmçinin bir sıra sanballı lüğət və xarici dilləri öyrənmək üzrə danışq vəsaitlərinin də müəllifidir. Onlardan **Azərbaycanca-Rusca-İngiliscə 9000 astronomiya terminlərilügəti** (1989); **Azərbaycanca-İngiliscə transkripsiyalı danışq kitabı** (1992) kimi qiymətli nəşrləri hasulə gətirmişdir. Onların hamısı çapdan çıxan kimi ani olaraq satılıb qurtarmışlar. Qabil Əhmədovun rus, ingilis, ərəb dilləri üzrə hələ ilk gəncliyindən özünü səylə kamilləşdirməsi onu Yapon alimi Hideyçi Ono ilə birgə əməkdaşluğa və bu kitabçanın yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Bu vəsaitin gözəlliyi onun yapon dilinin qrammatikasını öyrənmədən dərhal hazır rəçittivlərdən istifadə etməklə elə Tokioda yaponların öz dillərində danəşməsinə imkan verməsidir. Danışq kitabının ikinci müəllifi H.Ono Tokio Universitetinin xarici dillər kafedrasının dosentidir. Son iyirmi ildə Bakı Dövlət Universitetinin Təbiət fakültələri üzrə Qərbi Avropa Dilləri kaafedrasının baş müəllimi olan birinci müəllif isə sondövrədə yapon dilinin örenilməsi üzrə ciddi səylər göstəriri. Təqdim olunan **“Yaponca gündəlik ifadələr”** kitabının xüsusi redaktoru kimi, müəlliflərin bu ağır zəhmətini təqdirəlayq hesab edirəm. Çünki müstəqil Azərbaycanımızın fantastik texnoloji tərəqqilər diyarı olan Yaponiya ilə birbaşa işgüzar əlaqələrinin çiçəklənməsində bu ilk və yeganə vəsaitin müstəsna dərəcədə mühüm rola malik olacağına şübhəm yoxdur.”*

Bu kitabçaya əlavə etdiyi Müqəddimədə Qabil müəllim yazır:

“*Əsrimizin (XX) əvvəllərindən başlayaraq yaponların etdiyi elmi-texnoloji sıçrayış bütüün qabaqcıl dünya dövlələrini heyrətdə qoydu. Öz imkanlarını, əsasən, atom zərbələrindən sonra belə hiş edə bilməş Yaponiya, kosmosun fəthinə ciddi töhfələr vermiş iki super-dövlət – ABŞ və Sovetlər Birliyindən bir çox sahələrdə Yaaponiya daha irəlində idi. Bugün Sovet imperiyası artıq dağılmış, Amerika iqtisadiyyatının qırx faizi isə yapon işgüzar dairələrinin nəzarətinə altına keçib. Halbuki müttəfiqlərlə amerikan gəmisinin göyertəsində irələrinin nəzarəti alyına keçmişdir. Vaxtilə amerikan gəmisinin göyertəsində acınacaqlı şərtlərlə sülh bağlamış Yaponiya birca fişəng belə atmadan öz əvvəlki rəqiblərinə üstün gəlmiş və dünya bazarının hakiminə çevrılmışdir. Təbii sərvətləri yox dərəcəsində olan və bir neçə xırdaca adada qərar tutmuş bu heyrətamiz xalqın istehsal etdiyi kamil radio avadanlığı, torpaq işləri görən qadir maşınlar, tamamilə avtomatik sistemlər vasitəsilə idarə olunan füsünkar avtomobil zavodları, diskret robotlar və fövqəladə okean gəmiləri insan zəkasını təəcübləndirməyə bilmir. Axı çətin əlifbalı yazı sistemina və avropalılara nisbətən daha zərif cüssəyə malik olan bu adamlar səbr, zəka və mətanətləri sayəsində möcüzəvi bir yüksəlişə nail olmuşlar. Bu ölkədə bugün digər qərb dövlətlərindəki kimi dilənçilərə, işsizlərə, həddindən ziyadə uzun saç və saqqal kin eynilə bizlər tək güləriz və qonaqpərvər, işgüzar və zirək, vətən və namus ideallarına sadıq, eləcə də qəhrəman təbiətli yaponlar acınacaqlı böhran şəraitindən çox tez bir zamanda xilas oldular. Bu ölkə ilə bilavasitə ünsiyyətə olmaq respublikamız üçün zənnimcə xeyli faydalı olardı. Yüksəlişi tez bir zamanda həyata keçirmək üçün isə ən rahat üsullardan biri də transkripsiya ilə verilmiş danışq kitabıdır. Bu sahədə müəyyən təcrübəm olduğundan həmin işə qətiyyətlə girişdöm və təqdim olunan vəsaitdə yaponların işlətdiəkləri Hiroqana və ya Katakana yazı üşublarından burada bəhs etməmişəm. Lakin gələcəkdə yapon dilinin qrammatikası və bir sıra dil aspektləri üzrə başqa kitablar da dərc etməyi nəzərdə tutmuşam. Son məqsəd respublikada bu dil üzrə kiçik bir fakültə təsis etməkdir. Yapon dilini öyrənmək istəyənlərə mətin iradə və uğurlar arzulayıram.”*

Hideyçi Ono isə öz fikrini buradakı ön sözdə belə çatdırır:

“*Yaponca öyrənənlər üçün olduqca çox söz və ifadə bilmək və onları ünsiyyət zamanı lazımı məqamlarda düzgün işlətmək tələb olunur. Lakin yaponca canlı danışq zamanı təkə fellərin qarşılığını deyil, həmçinin adamların və əşyaların adlarının, digər nitq hissələrinin incəliklərinə də vaqif olmaq zəruridir ki, tələffüzəsalis və bitgin alınsın. Bununla belə, Yaponca öyrənən adam bu dildəki qrammatik qaydaları mənimsəməyə vaxt və qüvvə sərf etməkdən daha asan yolla öz arzusuna çatmaq niyyətində olsagündlik nitq üçün vacib sayılan ifadələri bütöv halda öyrənməklə də keçinə bilər. Hər hansı xarici dilə yiyənmək üçün bu, əslində ən qısa və əlverişli üsuldur. Yapon hərflərinin yazılışı o qədər çətin ki, yaponca öyrənməyə məhz bunlarla tənəsdən başlayan hər kəs özünü böyük əziyyətə sala bilər. Lakin xarici vətəndaşlar yaponca fikir*

*ifadə etmək və deyilənləri başa düşmək üçün daha müvəffəqiyyətli yol seçə və bütün buçətinliklərdən yaxa qurtara bilərlər. Axı bu dilin nitq hissələri Azərbaycan dilindəkilərdən bir o qədər də fərqlənmədiyindən, elə sizin dildə olan transkripsiyadan istifadə etmək olar. Məsələn, “ataqohan” sözünü yaponların yanında istənilən millətin nümayəndəsi tələffüz etsə onlar bunun “səhər yeməyi” mənasını verdiyini dərhal başadüşəcəklər. Bu halda, hər hansı bir hecanın daha vurğulu deyilməsinə də heç bir ehtiyac yoxdur. Yaponca danışarkən hətta sual verildiyi zaman belə, intonasitani dəyişməyə hacət olmur. Axı adətən belə cümlələrin sonuna qalxan tonla deyilən “ka” ədatı artırılır. Bizim adımızla bağlı **Ono sistemli giriş kursu** kimi hazırlanmış sistem elə transkripsiya və ingiliscəyə tərcümədən ibarətdir. Mənim məqsədim hər kəsin xüsusi hazırlıq keçmədən bizim dildə xalqımızladanşa bilər,”*

Azərbaycanda istifadəyə verilmiş bu çap vəsaiti – Yaponca gündəlik yaponca danışa bilər,ifadələr” (4) adlanır. Qabil Əhmədov onu doktor Hidayçı Ono ilə birlikdə yuxarıda bəhs olunan dərslərdən yeddi il əvvəl – 1994-cü sənədə məhz bu üsulla oxucular təüdim etmişdir, Yaponca yerləşdirilmiş və səfər zamanı lazım olan ifadələrin qərb dillərində olanlardır ki, Yaponca öyrənənlər həm orijinal yazı ilə, həm də bizim hərfimizlə əlavə olunmuş variantla qarşılaşacaqlar, Cəmi 375 nüsxədə çap olunduğundan, onu, ehtimal ki, yenidən çap etmək heç də pis olmazdı.

Post Skriptum: Ən yuxarıda xatırladılan qəzet məqaləsi bildirir ki, üç il öncə çapdan çıxmış “**Azərbaycanca- İngiliscə- Fransızca-İspanca hərbi dəniz terminləri**” (6) adlı danışq kitabçasında da 3-cü və 4-cü sütunlardakı bizim hərfələrlə artırılmış transkripsiya sayəsində fransızca və ispanca olan xarici ifadələri düzgün tələffüz etmək mümkündür. Buradakı ispan dilli kəlmələri müəllif Q. Əhmədovun təqdim etdiyi artıq səkkizinci əcnəbi dil nümunələridir. Həmin vəsait xarici dənizlərdə üzən gəmilərimizi idarə edənlərə hava və su kimi vacibdir. Axı Cənubi Amerika qitəsindəki ölkələrin əksəriyyəti elə bu dildə ünsiyyət qururlar. Həmin yerlərdə su, yanacaq və digər ehtiyatlarını təzələmək üçün canlı dilmanc axtarmağa ehtiyac aradan qalxır. Bu kitabda da xarici dillər yanaşı sütunlarda verilmələri ilə istifadəni xeyli asanlaşdırır.

İstinad edilən mənbələr:yyatı.

1. Qabil Əhmədov. “İngiliscə dərhal danış”. Bakı. Səhər nəşriyyatı 2013.
2. Qabil Əhmədov. “Ərəbcə müəllimsiz”. Bakı. ULU nəşriyyatı. 2019.
3. Qabil Əhmədov. “Təzə başlayanlar üçün yaon dili”. Bakı. Slavyan Universiteti nəşriyyatı. 2001.
4. Qabil Əhmədov, Hidayçı Ono. “Yaponca gündəlik ifadələr”. Bakı. Azərbaycan Dəmir yolu nəşriyyatı. 1994.
5. Qabil Əhmədov. “Cib dilmancı”. Bakı. Slavyan Universiteti nəşriyyatı. 2003.
6. Qabil Əhmədov. “Hərbi dəniz terminləri üzrə Azərbaycanca-İngiliscə-fransızca-İspanca danışq kitabı”. Bakı. ULU nəşriyyatı. 2019.

Açar sözlər: Bəli – hay, Xeyr – iye, Bəli, bu elədir – hay, soo desu, Xeyr, bu elə deyil. – iye, soo deva arimasen Xeyr, hələ yox – İye, mada da desu

SUMMARY

Effords on Leaning of the Japanese Language in Azerbaijan”

In the presented article professor Qabil Akhmedov is describing his original steps about his three books which appeared during last thirty years. One of them had been published in 1994 with heading of “Everyday Japanese Phrases” in collaboration with Dr. Hideychi Ono from the Tokio University. The second one appeared years later and he called it as “Pocket interpreter”. There are six columns in it for English, French, Azeri, German, Russian and Japanese languages. In both of these books for an utterance author applied only the Azery letters for Japanese soundation. Real writings of this language is appeared in the third book in this field known as “The Japanese asan Initial Step” they successfully laid the foundation for the establishment of the Japanese department at the Baku State University where he is employed during the last 50 years.

РЕЗЮМЕ

О состоянии дел в области изучения японского языка в нашей республике

В представленной работе рассматривается структура трех книг, изданных в разные годы за последние тридцать лет за свой средства автора. Они поспособствовали основанию японского отделения бакалаврского уровня при бакинском государственном университете. Первую из них он опубликовал совместно с доцентом токийского университета доктором Идейчи Оно в 1994-м году под названием “Фразы на каждый день”. Несколькокими годами позже выхоит ужестешиязычный разговорник, где одна колонна отделена данному языку. В обеих этих работах озвучивание происходит посредством транскрипции нашим алфавитом. Таким образом, в 2000-м году, убирая пробел в этой области, эта кига “Самоучитель Японского Языка для Начинающих”, где есть все –и оригинальная письменность, и грамматические объяснения, а также 835 лексических единиц.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova